

Historisch hoge aantallen kepen in Drenthe

► Beukenmast 2018 speelt rol bij trek naar gematigde zone

HOOGEVEEN - De keep is een vink die broedt in de noordelijke taiga, daar waar de toendra overgaat in sparren- en berkenbossen. In de zomer eten kepen insecten, maar ze gaan in de winter over op zaden.

Hero Moorlag

Hun snavel is 10 procent langer dan onze gewone vink die ook wel beukenvink wordt genoemd. De snavel van een keep heeft scherpe randen, waarmee de vogel beukenootjes kan openen. Een specialist. Laat nou 2018 een mastjaar zijn. Mast is voedsel. We denken dan aan eikels voor everzwijnen. Beukenmast bestaat uit beukenootjes. Hoe weten kepen dat in beukenbossen van de gematigde klimaatzone juist nu zoveel beukenootjes zijn? Een raadsel. Maar kepen zijn er deze winter bij duizenden. In beukenbossen op de Veluwe, in Twente en in Drenthe. Sovon meldt dat ze ook wel komen als er geen beukenootjes zijn. Kepen eten dan zaden van onkruiden. De enorme aantallen kepen van eind 2018 en begin 2019 worden gezien als historisch. Een welkome gast in onze bossen en in de tuin.

Beuken produceren eens in de drie tot zes jaar een overvloed aan beukenootjes. In mijn jeugd wisten we dat als straatjongens. In een jaar met beukenmast gingen we in Groningen naar de Hereweg, staken deze drukke weg over en zochten beukenootjes in het Sterrebos. De eeuwenoude beuken voor de muren van de gevangenis waren favoriet. De gevangenis heet nu Mesdagkliniek. De beuken staan er nog. Met broekzakken vol

Keep in winterkleed. In zomerkleed is de kop geheel zwart.

Re:nt Jacob Schuit ©

beukenootjes kwam ik thuis, pelde honderd, deed een klontje Blue Band boter (bleuband zei mijn moeder altijd) in een kleine koeckenpan en bakte de driekante nootjes. Ik at ze allemaal op. Dat had ik beter niet kunnen doen. Je leert door schade en schande. Ik werd erg misselijk, moest overgeven en raakte aan de diarree. In het bruine vlies van een beuken-

nootje zit fagine. Mijn vader noemde de giftige stof blauwzuur. Toch zijn er veel recepten waarin beukenootjes als ingrediënt worden genoemd. De kok raadt aan de nootjes te roosteren, waardoor fagine verdwijnt. Toen ik de eerste berichten over de grote aantallen kepen las, dacht ik aan vroeger. In beukenbossen zijn beukenootjes het enige voedsel voor kepen. Ze

eten er veel van. Blijkbaar kan de maag van een keep fagine goed verdragen. De vogel wordt niet misselijk. Zelf heb ik in het Spaarbankbos enkele nootjes gegeten en dacht aan vroeger.

Miljoenen op slaapplekken

Het areaal van de beuk begint in Zuid-Zweden en eindigt ten noorden van de Zwarte Zee. Het is een boom van het laagland, maar groeit ook op berghellingen. In berggebied Grote Fatra in Slowakije heb ik door eindeloze beukenbossen gelopen. Beukenbossen worden heel mooi beschreven door boswachter Peter Wohlleben in zijn boek Het verborgen Leven van Bomen, een bestseller in Duitsland. In mastjaren worden in diverse landen kepen op hun slaapplekken geteld. Het gaat om miljoenen vogels. De vluchten zijn te vergelijken met de zwermen van tienduizenden spreuwen bij ons in het najaar. In Zuid-Zweden heeft dat in de negentiende eeuw geleid tot grote schade voor de varkensteelt. Miljoenen kepen aten zoveel beukenootjes, dat er weinig voedsel overbleef voor varkens die het beukenbos waren ingestuurd. Tijdens een beukenmastjaar in de winter van 1946 op 1947 werden in Zwitserland 10 miljoen kepen geteld en in de winter van 1951 op 1952 zelfs 70 miljoen. Dergelijke grote invasies komen tegenwoordig niet meer voor, hoewel de huidige aantallen kepen er dichtbij komen. Uit Finland is bekend dat daar minder kepen broeden dan voorheen. De vraag is nu of de invasie in ons land uitwijst of het gaat om doortrekkende kepen of overwinterende vogels. De 41ste PTT (Post Transact Telling) van Sovon van december 2018 moet uitsluitsel geven. De gegevens komen binnenkort beschikbaar.

Een oeroude Drentse struik die onze voorouders voedde

De hazelaar is de vroegst bloeiende struik in ons land. De mannelijke katjes produceren stuifmeel dat door de wind naar rode vrouwelijke bloemen wordt getransporteerd. Windbestuivers, zoals de hazelaar, hebben het meeste succes wanneer er nog geen blad aan de struiken zit. Vandaar dat ze vroeg in bloei staan. De hazelaar is een struik die zo'n 80 jaar kan worden. Het duurt dikwijls wel 10 jaar voor de struik voor het eerst vruchten levert. In september zijn de vruchten rijp. De hazelaar is een lichtminnende soort, maar kan ook tegen schaduw. Hij groeit bij voorkeur langs bosranden en houdt van vochtige voedselrijke leemhoudende grond. Fossiele hazelnoten zijn gevonden in grondlagen van meer dan 40 miljoen jaar oud. Er zijn hazelnoten gevonden uit de Steentijd die door onze voorouders op kampvuurtjes werden geroosterd. Hazelnoten kunnen lang worden bewaard. Deze voedzame vruchten vormen tot in het voorjaar een welkome aanvulling op het karige menu van onze prehistorische voorouders. In de laatste ijstijd werd de

hazelaar door de kou verbannen naar Zuid-Europa. Vanaf 7000 voor Chr. heeft de hazelaar in rap tempo heel West-Europa weer heroverd. De verspreiding van de hazelaar is vooral aan de hand van stuifmeelkorrels getraceerd. Grote hoeveelheden stuifmeel kwamen in de Drentse veentjes terecht. Geleerden kunnen stuifmeelkorrels, zoals die van de hazelaar, goed herkennen en de verschillende veenlagen in die veentjes nauwkeurig dateren. Ze kunnen het bodemarchief als het ware als een geschiedenisboek bladzijde voor bladzijde open slaan. Op deze manier kunnen ze 'lezen' wanneer en waar de hazelaar in Drenthe verscheen en in welke aantallen.

Toverhazelaar

Hazelnoten zijn niet alleen voor mensen een lekkernij. Veel diersoorten hebben hazelnoten standaard in hun overlevingspakket zitten. Eekhoorns, muizen, boomklevers en gaaien verzamelen de noten in de herfst en leggen wintervoorraden aan. De hazelaar profiteert van deze hamsteraars, omdat lang niet alle verborgen no-

Bloeiende hazelaar met links een rood vrouwelijk katje.

Hero Moorlag ©

ten worden teruggevonden. De gaai verstoppt de noten bij voorkeur op open plekken langs de rand van het bos. In het Steenbergerpark in Hogeveen legt hij voorraden aan in houtsingels. Dat is precies het geliefde woongebied van de hazelaar. Voor het kraken van de noten hebben mensen een notenkraker nodig. Het is een wonder dat de gaai en de boomklevler die harde

noten met hun snavel stuk kunnen krijgen. Maar wat te denken van de hazelnoten die in het voorjaar niet worden teruggevonden door gaaien? Piepkleine kiemplantjes met tere blaadjes breken die harde noten zo maar open alsof het toverhazelaars zijn...

Sonja van der Meer,
Stichting Het Drentse Landschap